

Reforma školního vzdělávání v Rusku

95

Věra Ježková

Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta

Abstrakt: Ve stati jsou stručně charakterizovány hlavní oblasti reformy školního vzdělávání v Rusku: řízení a financování školství, změny ve struktuře a infrastruktuře vzdělávacího systému, změny v přípravě a dalším vzdělávání učitelů a jejich odměňování, kurikulum, hodnocení žáků, národnostní a jazyková politika. Tyto oblasti jsou zasazeny do kontextu základní charakteristiky školního vzdělávání a hlavních rysů vzdělávací politiky.

Klíčová slova: Rusko, školní vzdělávání, vzdělávací politika, reforma

Reform of School Education in Russia

Abstract: The essay focuses on the main areas of Russian educational system reform such as management and financing of the education, changes in the teacher training and their professional development and their allowances, curriculum, student assessment and national and language policy. These areas are set into the context of the educational system and the main features of the educational policy.

Keywords: Russia, education, educational policy, reform

1 Úvod

Ruské školství prochází v posledních desetiletích zásadní reformou. Její počátky spadají již do 80. let minulého století; plně začala být realizována po rozpadu SSSR a vzniku Ruské federace. Ve své stati nejprve podáme základní charakteristiku ruského školního vzdělávání, poté představíme hlavní směry vzdělávací politiky na této úrovni, které budeme postupně blíže charakterizovat. Vzhledem k tomu, že problematika školního vzdělávání v Rusku nebyla v České republice řadu let zpracována, zvolili jsme pro svoji stat' formu přehledu, abychom poskytli na reformu ruského školního vzdělávání pokud možno ucelený pohled. Některými dílčími problémy reformy se můžeme zabývat podrobněji v dalším nemonotematickém čísle tohoto časopisu.

2 Základní charakteristika školního vzdělávání

V souladu s Ústavou Ruské federace má každý *právo na vzdělání* a bezplatné předškolní, základní všeobecné a střední odborné vzdělávání ve státních nebo municí-

96 pálních vzdělávacích zařízeních a v podnicích. Základní všeobecné vzdělávání je povinné. Rodiče nebo jejich zástupci odpovídají za to, že jejich děti toto vzdělání získají (Konstitucija..., 1993). Do společné pravomoci Ruské federace a jejích subjektů (republik, krajů, oblastí, okruhů) spadají mj. otázky výchovy, vzdělávání, vědy, kultury, tělesné kultury a sportu.

Vzdělávací zařízení mohou být státní, municipální a nestátní (tj. soukromá, včetně zařízení společenských sdružení a náboženských organizací). Typ a druh vzdělávacího zařízení určuje jeho zřizovatel (Zakon «Ob obrazovanii», 2010). Pro státní vzdělávací zařízení platí zásada *sekularizace*, zakotvena je politická a religiozní neutralita vzdělávacích programů. Vyučování v nestátních vzdělávacích zařízeních může být determinováno nábožensky a světonázorově (Schmidt, 2010).

V roce 2000 byl vyhlášen přechod na 12leté vzdělávání. V roce 2007 byla legislativně prodloužena povinná školní docházka z 9 na 11 let. Úroveň vzdělávání v Rusku je považována za velmi nízkou. Je zaznamenáván pokles počtu žáků i škol.

Významným fenoménem projevujícím se ve sféře vzdělávání je *sociální vyloučení* jako omezení přístupu určitých skupin obyvatelstva ke vzdělávacím zdrojům. Za nejvíce demokratické je považováno všeobecně zpřístupněné vzdělávání, neboť nabízí možnost získat vzdělání nezávisle na místě bydliště, věku, zdravotním stavu a dalších sociálně-demografických faktorech (Koroleva, 2010).

Školní vzdělávání v Rusku tvoří následující typy škol:

- počáteční škola (*načalnaja škola*)
- střední všeobecně vzdělávací škola (*sredňaja obščeeobrazovatel'naja škola*)
- lycea (*licei*)
- gymnázia (*gimnazii*)
- speciální školy (*specialnyje školy*) (Bespalova, 2006).

3 Hlavní směry vzdělávací politiky

Ve vzdělávací politice se odrážejí změny, které probíhají ve společenskopolitické a ekonomické oblasti. Od vzniku Ruské federace se mění cíle vzdělávací politiky, jsou zaváděny významné legislativní změny. Všechny probíhající změny jsou předmětem zájmu odborné komunity, jsou nejednoznačně interpretovány a ne vždy podporovány širokou veřejností. Hlavní institucí v oblasti vzdělávací politiky je Ministerstvo vzdělávání a vědy Ruské federace.

G. Schmidtová (2004) konstatuje, že hlavním dlouhodobým cílem ruského školství se stala radikální změna myšlení obyvatelstva a rozvoj jeho schopností přizpůsobovat se novým společensko-politickým podmínkám a požadavkům trhu práce. Nejvýznamnějšími kroky bylo vydání nového školského zákona v roce 1992 a Ústavy Ruské federace v roce 1993. Oblast vzdělávání byla označena za prioritní. Zásadním problémem bylo od počátku reformy ekonomické zabezpečení činnosti škol včetně sociální podpory žáků. V roce 2011 byl veřejně posuzován návrh nového školského

zákona, který se dotkne všech úrovní vzdělávání (viz mj. 4.2). Svou strukturou se neliší zásadně od zákona předchozího.

Obecným cílem vzdělávací politiky je urychlit modernizaci ruského vzdělávání, zaměřenou na dosažení kvality vzdělávání odpovídající měnícím se požadavkům společnosti a sociálně-ekonomickým podmínkám. Významnou aktivitu představoval *prioritní národní projekt „Vzdělávání“*, vyhlášený v září 2005. (Prioritětnyj nacionalnyj...).

V dokumentu Priority státní politiky a normativně-právního řízení v oblasti vzdělávání uvádí Ministerstvo vzdělávání a vědy následující úkoly: „(a) zajištění dostupnosti kvalitního všeobecného vzdělání, (b) zvýšení kvality školní učební literatury, (c) zvýšení úrovně mezd pracovníků ve vzdělávání, (d) modernizace systému přípravy, rekvalifikace a zvyšování kvalifikace pracovníků ve vzdělávání, (e) zvýšení kvality odborného vzdělávání, (f) rozšíření společenské účasti v řízení vzdělávání, (g) rozvoj sítě všeobecně vzdělávacích zařízení, (h) přechod na financování všeobecně vzdělávacích zařízení podle počtu žáků“ (Prioritěty..., 2007).

Hlavní koncepční dokument rozvoje školního vzdělávání na nejbližší období je *Národní vzdělávací iniciativa „Naše nová škola“*, schválená v únoru 2010. Stanoví následující základní směry rozvoje všeobecného vzdělávání: (a) přechod na nové vzdělávací standardy, (b) rozvoj systému podpory talentovaných dětí, (c) zkvalitňování učitelského sboru, (d) změna školní infrastruktury, (e) zachování a upevňování zdraví žáků, (f) rozšíření samostatnosti škol (Nacionalnaja obrazovateľnaja..., 2010).

Vzdělávací politika zdůrazňuje také klíčový význam vzdělávání v duchovně-mravní konsolidaci ruské společnosti, v posílení sociální solidarity, důvěry člověka v život v Rusku, ve společnost, stát, současnost a budoucnost země (Konceptcija duhovnonravstvennogo..., 2009). Významným úkolem společnosti je podpora dětí-sirotků a bezprizorných, mladistvých, kteří se ocitli v obtížné životní situaci, a jejich rodin, dětí invalidních a dalších sociálně zranitelných dětí. Důležitou roli zde hraje Ruská pravoslavná církev a profesní podpora učitelů (Praktičeskij opyt..., 2010).

4 Hlavní oblasti reformy školního vzdělávání

4.1 Řízení a financování školství

Řízení a financování školství je oblast, která prochází v rámci probíhající reformy zásadními změnami. Zejména financování vzdělávacího systému se potýkalo v posledních letech s velkými problémy. Dochází k decentralizaci a regionalizaci vzdělávání, k přenosu odpovědnosti na nižší úroveň řízení, k deideologizaci a depolitizaci školy. Roste společenská účast v řízení vzdělávání, samostatnost škol a posiluje se účast rodičů na životě školy.

V novém paradigmatu řízení je definován vzdělávací systém pouze jako poskytovatel nabídek vzdělávacích služeb, který přebírá vzdělávací objednávku státu, ekonomiky a společnosti, za jehož finanční zajištění však přesto zodpovídá stát. Školy získaly větší prostor pro hospodaření s vlastními prostředky, včetně komerčních

98 aktivit. Státní školy mohou být formálně řízeny na třech úrovních – federální, regionální a místní správy; fakticky převažuje řízení v rámci municipalit. G. Schmidtová (2010) uvádí, že z hlediska sociálního původu žáků a kvality vyučování se většina soukromých škol výrazně neliší od výběrných státních škol. V roce 2010 získaly státní a soukromé školy legislativně stejná práva.

V souvislosti s regionalizací vzdělávání směřovaly základní principy vzdělávací politiky k: (a) vytvoření podmínek pro rozvoj regionálních vzdělávacích systémů s ohledem na jejich včlenění do ruského a světového vzdělávacího prostoru, (b) tomu, že se v obsahu vzdělávání projeví federální a národnostně-regionální zájmy, (c) regulování regionální vzdělávací politiky v rámci zachování jednotného vzdělávacího prostoru Ruské federace (Šimonina, 2006).

Vzdělávání ve státních předškolních, školních a vysokoškolských institucích je bezplatné; existuje také placené vysokoškolské studium. Základním principem financování vzdělávacích zařízení se stalo normativní financování podle počtu žáků. Významný mechanismus zkvalitňování práce škol a zvyšování kvality vzdělávání je spatřován v tom, že vzdělávací zařízení si mají konkurovat v soutěži o uživatele státních a soukromých finančních příspěvků. G. Schmidtová (2010) konstatuje, že od nástupu V. Putina do úřadu prezidenta a zejména díky národnímu projektu Vzdělávání se celková finanční situace ve školství značně zlepšila. Klíčovou otázkou nového řízení podle autorky bude, zda preferovaný mechanismus soutěže splní očekávání, která do něho byla vkládána.

4.2 Změny ve struktuře a v infrastruktuře vzdělávacího systému

V rámci reformy byla zahájena restrukturalizace celého vzdělávacího systému, zaměřená na větší pluralitu vzdělávacích možností a zásadní změny obsahu vzdělávání, zejména humanitního. Za velmi problematickou je považována řada let předškolní výchova, zejména kvůli výraznému poklesu počtu předškolních zařízení a polevující péči rodin o děti předškolního věku. Hlavním článkem vzdělávacího systému je dlouhodobě střední všeobecné vzdělávání. Jak konstatuje G. Schmidtová, státu se však nepodařilo udržet úroveň vzdělávání, na kterou bylo obyvatelstvo zvyklé. Zrušení jednotné školy a přechod k tržnímu hospodářství umožnily vytvářet netradiční typy škol na celém území Ruské federace. Hlavním problémem odborného vzdělávání bylo od počátku jeho odtržení od reformy státní ekonomiky a stále rostoucí zaostávání za ní. Cílem vzdělávací politiky je zvýšení jeho kvality; dochází k restrukturalizaci profesní přípravy. Speciální školy, určené pro děti mentálně a tělesně postižené, jsou považovány tradičně za vysoce kvalitní. Významná změna v této oblasti spočívá v tom, že přestala být tabuizována existence dětí s různými poruchami a formami postižení a v tom, že tyto děti nejsou ponechávány v dětských domovech nebo internátních školách, ale je tendence umísťovat je do pečovatelských rodin (Schmidt, 2004). Nový školský zákon vytváří novou typologii vzdělávacích zařízení. Zatímco dříve se dělily typy vzdělávacích programů na „všeobecně vzdělávací“ a „odborné“, dělí se dnes na „základní“ a „doplňkové“. K základním patří předškolní, všeobecné,

střední a vysokoškolské vzdělávání, k doplňkovým doplňkové všeobecně vzdělávací programy a doplňkové odborné programy (rekvalifikace). Zákon mění také systém odborné přípravy tím, že ruší střední odborná učiliště (PTU) a střední odborné školy (Zakon «Ob obrazovanii» ostavili..., 2010). T. Bepalova (2006) konstatuje, že navzdory vzniku různých typů vzdělávacích zařízení a variant vzdělávacích programů je vzdělávací systém Ruska federální, centralizovaný.

Sociálním, vzdělávacím a kulturním fenoménem ruského vzdělávacího systému je *vesnická škola*. Zajišťuje zachování vesnické mentality, tradic národní pedagogiky, kultury a rysy lidského charakteru, které se utvářejí vesnickým způsobem života. Hlavní směr její modernizace je změna sítě vzdělávacích zařízení nacházejících se na venkově, umožňující zvýšit konkurenceschopnost vesnického žáka na trhu vzdělávání a práce (Šerajzina & Kištějek, 2006).

Předmětem reformy vzdělávacího systému jsou i další dílčí úkoly: rozvoj inovativních škol, zlepšení vybavení učeben, zavádění internetu do škol, zajištění autobusů pro venkovské oblasti a kvalitního školního stravování.

4.3 Změny v přípravě a dalším vzdělávání učitelů a jejich odměňování

Reforma vzdělávání se dotkla zásadně také přípravy učitelů a jejich sociální situace. Jedním z hlavních úkolů Ministerstva vzdělávání a vědy se stalo vypracování moderní koncepce pedagogického vzdělávání. V důsledku odchodu mnoha mladších učitelů do jiných profesí vzrostl průměrný věk učitelů. V roce 1997 došlo k masovému návratu starších učitelů do škol. Fluktuace mladých učitelů je velká (Schmidt, 2004). Zájem o studium učitelství celkově klesá.

4.4 Kurikulum

Zásadní reformní změnou ve školním vzdělávání je přechod od přísně centralizovaného kurikula na nové vzdělávací standardy pro různé úrovně vzdělávání, umožňující respektovat specifika regionů a jednotlivých škol.

Federální státní vzdělávací standardy jsou souhrnem požadavků povinných při realizaci základních vzdělávacích programů počátečního všeobecného, základního všeobecného, středního (úplného) všeobecného, počátečního odborného, středního odborného a vysokoškolského odborného vzdělávání vzdělávacími institucemi majícími státní akreditaci. Poprvé jsou představeny v podobě konvenční normy, představují legitimní společenskou dohodu mezi rodinou, společností a státem v oblasti vzdělávání. Pokud škola přestane poskytovat službu podle státního standardu, je jí pozastavena licence (Feděralnyje gosudarstvennyje... 2010, Standart – eto... 2008).

Vzdělávací iniciativa *Naše nová škola* uvádí:

Uskuteční se přechod od standardů obsahujících podrobný výčet témat z každého předmětu, povinných pro každého žáka, na nové standardy – požadavky na to, jaké mají být školní

100 programy, jaké výsledky mají předvést děti, jaké podmínky mají být vytvořeny ve škole pro dosažení těchto výsledků. Každý vzdělávací program budou tvořit dvě části: povinná a ta, kterou utváří škola. Čím vyšší stupeň, tím větší možnosti výběru. Nový standard počítá s mimoškolní činností - kroužky, sportovními sekce, tvůrčí činností různého druhu (Nacionalnaja obrazovatelnaja..., 2010).

Federální státní vzdělávací standard všeobecného vzdělávání zahrnuje tři komponenty: (a) federální komponentu – kterou stanoví Ruská federace, (b) regionální (národnostně-regionální) komponentu – kterou stanoví subjekt Ruské federace, (c) komponentu vzdělávacího zařízení – kterou samostatně stanoví vzdělávací zařízení (Pojasnitelnaja zapiska). Federální státní vzdělávací standard počátečního všeobecného vzdělávání se stal povinným od 1. září 2011. Federální státní vzdělávací standard základního vzdělávání začne platit pro základní školy (5.–9. ročník) v roce 2012.

V souladu s trendem duchovně-mravní konsolidace společnosti je přikládán velký význam *mravní výchově* dětí a mládeže, s níž souvisí také výchova náboženská. Proto byla zavedena po letech diskusí do Standardu počátečního a všeobecného vzdělávání vzdělávací oblast Duchovně-mravní kultura. V mnohých školách probíhá již řadu let vyučování religiózní kultuře i dalším předmětům přispívajícím k mravní výchově dětí a mládeže na základě pravoslaví a dalších tradičních ruských náboženství (Nikandrov, 2009). Byla vypracována Koncepce duchovně-mravního rozvoje a výchovy občana Ruska (Daniljuk, Kondakov & Tiškov, 2009). Prezident Medveděv podporoval vyučování základů náboženské kultury ve školách. Experiment v 18 regionech země by mohl začít podle něho v roce 2012. Volba tohoto předmětu by však měla být dobrovolná, vyučovat by ho měli pouze světší pedagogové (Dmitrij Medveděv..., 2009).

4.5 Hodnocení žáků

Jednou z nejdůležitějších změn zavedených v rámci reformy vzdělávání je *Jednotná státní zkouška, JSZ (Jedinyj gosudarstvennyj ekzamen)*. Představuje formu objektivního hodnocení kvality přípravy osob, které si osvojily vzdělávací programy středního (úplného) všeobecného vzdělávání. Má se stát základním, ne však jediným způsobem hodnocení kvality vzdělání. Po dlouhém období ověřování a diskusí byla zavedena jako povinná na celém území Ruska od roku 2009. JSZ je hlavní formou provádění státní (výsledné) atestace (maturity). Druhou formou je státní závěrečná zkouška (*gosudarstvennyj vypusknaj ekzamen*), určená především pro absolventy speciálních výchovně-vzdělávacích zařízení uzavřeného typu pro děti a mládež s deviantním (společensky nebezpečným) chováním a pro žáky se zdravotním omezením (Položenije..., 2008). Systém JSZ byl mnohokrát podroben ostré kritice jak ze strany rodičů, tak odborníků a veřejných činitelů, zkouška má řadu odpůrců. Předmětem kritiky společnosti a ruských politických představitelů se staly jak samotný systém testů pro hodnocení znalostí, tak i mechanismy provádění JSZ. Zavádění JSZ provází také korupce a skandály.

Ministerstvo vzdělávání a vědy uvažuje o zavedení zkoušek při přechodu žáků ze 4. do 5. ročníku a z 9. do 10. ročníku, tzv. „malých“ JSZ. Zkoušky v podobě testu mají být dobrovolné, jejich výsledky však mohou být brány v úvahu při přijímání žáků na vysoké školy (Učenikam..., 2010).

Změny zaznamenává také známkování žáků. V posledních letech se diskutuje o nahrazení pětistupňové škály známkování (5 = nejlepší známka) systémem podrobnějšího hodnocení znalostí, tj. o zavedení 10- nebo 100bodové škály známek, neboť stávající systém není považován za objektivní (Prezident otmenil..., 2009). Podle školského zákona má každá škola právo zavést vlastní systém známkování. Existují tak např. systémy 10-, 12- a 100bodové.

4.6 Národnostní politika

V Rusku žije přibližně 148 milionů lidí, představitelů více než 160 národností se svými mateřskými jazyky. Nejpočetnější národností jsou Rusové (tvoří cca 80 % obyvatel země). Národnostní otázka je v Rusku velmi aktuální. Projevuje se v oblasti řešení národnostních problémů uvnitř Ruské federace a v jejím vztahu k bývalým zemím Sovětského svazu. V tomto kontextu souvisí také s rolí ruštiny v těchto zemích. Sovětský totalitní systém měl výrazně negativní vliv na vztahy mezi národy a národnostmi žijícími na území SSSR. Docházelo k masovým deportacím a represím, k unifikaci národů, byly zničeny mnohé národní kulturní hodnoty.

Koncepce státní národnostní politiky Ruské federace z roku 1996 stanoví cíl zabezpečit jednotu a celistvost Ruska v nových historických podmínkách rozvoje ruské státnosti, soulad celostátních zájmů a zájmů všech jeho národů a rozvoj národních jazyků a kultur (Konceptcija..., 1996). Významný úkol plní systém akulturace imigrantů, zejména pomoc při učení se ruskému jazyku a osvojování ruské kultury, tradičních ruských náboženských učení a spolupráce při zapojování imigrantů do života společnosti. K velkým problémům patří spory s muslimy. Ruská federace se podílí na utváření společného vzdělávacího prostoru Společenství nezávislých států, který je základem obnovy vztahů na jeho celém území, zajišťujících řešení společných sociálních, ekonomických, kulturních a dalších problémů (Kuzmič, 2006).

Národnostní otázka je významná také ve školním vzdělávání. Dokument *Národní doktrína vzdělávání v Ruské federaci (na období do roku 2005)* uvádí mj., že problém rozvoje multikulturního vzdělávání je aktuální především pro všechny regiony a všechna území Ruska. Ruská společnost je multietnická, multikulturní a multilingvní, avšak ruská kultura je její centrální součástí a hraje hlavní roli ve vypracovávání cest civilizačního rozvoje země. Národně-kulturní zájmy národů RF v oblasti vzdělávání předpokládají obnovu etnosociálních a etnokulturních funkcí školy (Nacionalnaja doktrína..., 2003). V dokumentu Projekt koncepce multikulturního vzdělávání v Ruské federaci se konstatuje, že k modernizaci ruského vzdělávání, odrážející zájmy ruské společnosti a státu, spojené s formováním ruské státní identity, může přispět ucelený systém inovací multikulturního vzdělávání, respektující státní zájmy, národní a etnokulturní zvláštnosti obyvatelstva, podmínky dialogu mezi národy

102 a vytváření harmonie mezi etniky a konfesemi (Projekt koncepcii..., 2010). Jedním z aktuálních úkolů ruské pedagogiky, o nichž se živě diskutuje, se stala harmonická *etnonárodnostní výchova*. Uskutečňuje se ve všech etapách školního vzdělávání, tj. v rozhodujících obdobích socializace osobnosti (Mubínova, 2010).

4.7 Jazyková politika

4.7.1 Vnitřní a zahraniční jazyková politika

Jazyková politika je v Rusku dlouhodobě aktuální, úzce souvisí s národnostní politikou. Je také jedním z nejvýznamnějších problémů v oblasti mezinárodních vztahů. Ve světě ovládá ruštinu přibližně 500 milionů lidí, z nich kolem 350 milionů žije za hranicemi Ruské federace (Vasiljeva).

Právní postavení jazyků Ruské federace a vyučovací jazyky určují především Ústava Ruské federace, Zákon O jazycích národů Ruské federace, školský zákon a Federální zákon Ruské federace z 1. června 2005 O státním jazyce Ruské federace. Školský zákon uvádí v článku 6. Vyučovací jazyk (jazyky):

2. Občané Ruské federace mají právo získat základní vzdělání ve své mateřštině a zvolit si vyučovací jazyk podle možností, které jim vzdělávací systém nabízí... 4. Stát v souladu s mezinárodními smlouvami Ruské federace pomáhá představitelům národů Ruské federace žijícím mimo její území získat základní všeobecné vzdělání v mateřštině... 6. Otázky vyučování státním jazykům republik Ruské federace upravuje legislativa těchto republik (Zakon... „Ob obrazovaii“ 1992, 2010).

Hlavním tématem ruské jazykové politiky je uchování pozice ruštiny po rozpadu SSSR v oblasti politické, ekonomické, kulturní a v oblasti vzdělávání, a to: (a) ve vztahu k ostatním jazykům nacházejícím se na území Ruska, (b) ve vztahu k bývalým zemím SSSR, tj. zemím SNS a pobaltským zemím, (c) ve vztahu k ostatním zahraničním zemím.

Ruština jako národní jazyk ruského národa má ve společnosti konsolidující roli, je hlavním prostředkem komunikace mezi národy Ruska, napomáhá jejich sblížení, vzájemnému obohacování a zajišťuje styk Ruska se světem. V posledních letech se výrazně snížil z různých politických důvodů mezinárodní status ruštiny, její rozšíření v mezinárodním světě vědy a vzdělávání a v kulturním prostoru. Podle předpovědi Ministerstva vzdělávání a vědy v příštích deseti letech počet rusky mluvících osob v zahraničí klesne na polovinu (Liferov & Voronova, 2009).

Významnou institucí orientující se na uchování a podporu ruštiny v zahraničí je *Státní institut ruského jazyka A. S. Puškina*. K jeho hlavním úkolům patří: vyučování cizinců ruskému jazyku; příprava a zvyšování kvalifikace učitelů ruštiny jako cizího jazyka; tvorba učebnic, učebních pomůcek, slovníků a testů (Gosudarstvennyj institut...).

L. N. Vasiljeva konstatuje, že klesá zájem o studium ruštiny jako cizího jazyka a možnost učit se ruštině jako mateřštině v bývalých republikách SSSR. V žádné z nich nezískala ruština status státního jazyka, bez ohledu na to, že v nich žije rus-

kojazyčné obyvatelstvo. Možnost získat vzdělání v ruštině v bývalých zemích SSSR je ztížena. V Litvě a Estonsku bylo zrušeno vysokoškolské vzdělávání v ruštině. Autorka rovněž připomíná, že zachování pozic ruštiny v zahraničí znesnadňuje přechod titulních jazyků¹ na latinku, k němuž dochází v některých republikách – např. Arménii, Ázerbájdžánu a Turkménii. I. M. Tatarovskaja (2007) uvádí, že problém přechodu z cyrilice na latinku v zemích SNS se již dávno přesunul z roviny jazykové na roviny politicko-ekonomickou. Odborníci považují tento proces za demonstrativní projev „lingvistického nacionalismu“ jako výsledek zásadních změn v politických a ekonomických vztazích Ruska s ohledem na energetický faktor a za ním stojící možnou volbu nových obchodních partnerů (in Liferov & Voronova, 2009).

4.7.2 Jazyky ve školním kurikulu

Podle údajů Institutu národních problémů vzdělávání existuje ve školách RF kolem 30 jazyků jako jazyků vyučovacích a 45 mateřských jazyků je vyučovacímí předměty (Kuzmin & Artěmenko 2004, s. 17; in Dvujazyčnoje obrazovanije...).

V rámci reformování ruského vzdělávání v devadesátých letech minulého století byla dokončena koncepce vyučování na principu *funkčního bilingvismu*. Znamená diferenciaci cílů vyučování v závislosti na individuálních požadavcích žáků (Šimonina, 2006). Vyučování v téže etapě vzdělávání části předmětů v mateřském (neruském) jazyce a části předmětů v ruštině se doplňuje různým vztahem vyučovacích jazyků na různých stupních vzdělávání. Na mateřský (neruský) jazyk připadá větší část v počátečním stadiu vyučování. Na vyšším, profilovém, stupni školy jako vyučovací jazyk spolu s ruským a mateřským (neruským) jazykem může být užíván také cizí jazyk, jehož praktické ovládnutí se stává nezbytností současného člověka (Projekt koncepcii...). Ve školách s neruským vyučovacím jazykem (tj. jazykem národností žijících na území Ruské federace) je ruština povinný předmět.

Úroveň znalosti ruštiny u žáků neruských škol závisí nejen na typu národní školy, ale je spojena úzce s konkrétní jazykovou situací v daném regionu, kulturně-historickými tradicemi, individuální motivací učit se tomuto jazyku, se vztahem rodičů a starších příbuzných k volbě vyučovacího jazyka a s prospěchem dětí (Dvujazyčnoje obrazovanije...). S ohledem na rostoucí roli ruštiny v mnohonárodnostním federálním státě a povinnost skládat z ruštiny zkoušku při přechodu na kteroukoliv vysokou školu byl zaveden na úrovni středního (úplného) vzdělávání předmět Ruský jazyk v rozsahu 70 hodin na bázové úrovni a 210 hodin na profilové úrovni za dva roky vyučování.² Vyučovací předmět Cizí jazyk se vyučuje od 2. ročníku, byl zvýšen počet hodin ur-

¹ Titulní jazyk je jazyk konkrétního etnika, tvořícího v dané době a na daném území stát nebo jiný administrativně-státní útvar. Nemusí být nutně jazykem státním (například Dagestán má několik státních jazyků, žádný z nich však podle neodpovídá názvu státu). Ruština je titulním jazykem v Ruské federaci a netitulním v jejich všech ostatních národnostně-státních nebo národnostně-územních útvarech. Termín ne/titulní se užívá také ve spojení etnikum, národ (Slovo „titulnyj“). Své názvy (titul) získaly tyto subjekty zpravidla od jména národa, který na jejich území žije od pradávna. Proto se nazývají „titulní“ (Romaškin, 1999).

² Základní úroveň standardu vyučovacího předmětu je orientována na formování obecné kultury a je více spojena s utvářením světového názoru, výchovou a rozvojem žáků. Profilová úroveň se volí výběrem z osobních vloh a potřeb žáků a je orientována na jejich přípravu k dalšímu odbornému vzdělávání nebo profesní činnosti.

- 104 čených pro jeho výuku (od 2. do 9. ročníku šest hodin týdně) (Federalnyj bazisnyj učebnyj plan...). G. G. Čanyševa a V. F. Gabdulchakov (2008) konstatují, že dnešní děti projevují velký zájem o to, naučit se angličtině.

5 Závěr

Ve své stati jsme stručně představili hlavní směry reformy školního vzdělávání v Rusku. Ze zdrojů, které jsme měli k dispozici, vyplývá, že většina odborníků hodnotí kladně reformu jako takovou nebo některé její prvky. Z kritických hlasů uvádíme následující:

V. G. Onuškin a Je. I. Ogarev zdůraznili v roce 2006, že proces změn ve společnosti musí provázet revize vzdělávací politiky jako celku i jejích jednotlivých částí. Je. V. Tkačenko (2009) konstatuje, že v nové zemi po revoluci roku 1991 vzniklo nové zákonodárství, nová normativně-právní základna, nové tvůrčí možnosti, požadavky na lidi – dosud však neexistuje náležité vědecké zajištění reformy vzdělávání, což znemožňovalo a znemožňuje efektivně řešit otázky jeho rozvoje a modernizace. Zákony přijaté v posledním období mají pozitivní potenciál, byly však přijaty bez náležité vědecké přípravy a předpovědí, jaké následky může mít. Proto je velmi důležité, v čích rukou tyto zákony jsou, kdo a jakým způsobem je realizuje. Baltská informační agentura *Balt Info* uvedla na základě průzkumu provedeného v srpnu 2010, že pouze 19 % Rusů je spokojeno se současným vzdělávacím systémem; 38 % není spokojeno, 28 % obyvatel nedokázalo odpovědět. Přesto 36 % občanů Ruska se domnívá, že v případě nezbytnosti by mohli ve své zemi získat dobré vzdělání. O opaku je přesvědčeno 47 % respondentů. 38 % obyvatel se domnívá, že za poslední rok se kvalita vzdělávání nezlepšila, 29 %, že se zhoršila (Meňše 20 %..., 2010). Jako vnější pozorovatelé reformy ruského vzdělávání se domníváme, že některé realizované a plánované změny mají naděje na úspěch, jiné však v menší míře nebo vůbec ne, neboť v současném ruském školství existuje řada různorodých problémů, které nelze vyřešit všechny najednou. Další osud reformy ruského školního vzdělávání závisí do značné míry na společensko-politickém a ekonomickém kontextu, který není počátkem roku 2012 právě příznivý.

Literatura

- Bespalova, T. (2006). *Sistěma obrazovanija v Rossiji*. Dostupné z http://www.edu-all.ru/pages/zamet/pub_270606.asp.
- Bočarov, M. I. (2009). Problema privlečeniya v sferu obrazovanija kvalificirovannyh specialistov, ně imejuščich pedagogičeskoj podgotovki (na primere informacionnoj bezopasnosti). *Čelovek i obrazovanije*, 21(4), 104–108.
- Čanyševa, G. G., & Gabdulchakov, V. F. (2008). Dvujazyčije v rossijskoj obrazovatel'noj praktike. *Pedagogika*, (5), 42–47.
- Daniljuk, A. Ja., Kondakov, A. M., & Tiškov, V. A. (2009) *Koncepcija duchovno-nravstvennogo razvitiya i vospitaniya ličnosti graždanina Rossiii*. Moskva: Prosveščeniye.

Dostupné z <http://vestnik.edu.ru/proect.html>.

Dmitrij Medvedev poddržal ideju prepodavanja v školach Rossii osnov religioznoj kultury. (23. 7. 2009). Dostupné z <http://atp.vseversk.ru/news/23-07-2009/dmitrij-medvedev-podderzhal-ideju-prepodavanja-v-shkolah-rossii-osnov-religioznoj-k>.

Dvuazyčnoje obrazovanije v školach Rossijskoj Feděracii. Dostupné z http://zpravakbr.ru/newfile_33.htm.

Feděralnyje gosudarstvennyje obrazovateľnyje standarty. (2010). Moskva: Ministěrstvo obrazovaniija i nauki Rossijskoj Feděracii. Dostupné z <http://mon.gov.ru/dok/fgos/>.

Feděralnyj bazisnyj učebnyj plan i primernyje plany dlja obrazovateľnych učrežděnij Rossijskoj Feděracii, realizujuščich programmy obščego obrazovaniija. Načalnoje obščee i osnovnoje obščee obrazovaniije. Sredněje (polnoje) obščee obrazovaniije. Dostupné z http://window.edu.ru/window/library?p_rid=39309.

Gosudarstvennyj institut ruskogo jazyka imeni A. S. Puškina. Dostupné z <http://www.pushkin.edu.ru/index.php?m=070101>.

Kirgujeva, F. Ch. (2008). Mnogourovněvoje obrazovaniije v sistěme podgotovki učitelja. *Čelovek i obrazovaniije*, 17(4), 49–53.

Koncepcija gosudarstvennoj nacionalnoj politiki Rossijskoj Feděracii. (Utveržděna Ukazom Prezidenta Rossijskoj Feděracii ot 15. 6. 1996 g. No909). Dostupné z <http://www.scrf.gov.ru/documents/27.html>.

Konstitucija Rossijskoj Feděracii (přiata na vsenarodnom golosovanii 12. 12. 1993 g.) (s popravkami). Dostupné z <http://constitution.garant.ru/>.

Koroleva, Je. G. (2010). Otkrytoje obrazovaniije kak faktor preodolenija socialnogo isključeniija. *Čelovek i obrazovaniije*, 23(2), 28–31.

Kuzmič, N. I. (2006). Sotrudničestvo gosudarstv-učastnikov SNG: problemy formirovaniija jedinogo (obščego) obrazovateľnogo prostranstva. *Čelovek i obrazovaniije*, (7), 13–18.

Kuzmič, M. N., & Artěmenko, O. I. (2004). Organizacija obrazovateľnogo prostranstva Rossijskoj Feděracii v uslovijach polietničnosti. In *Etnokulturnyje obrazovateľnyje potrebnosti narodov Rossii. Matěrialy seminarov-soveščanij* (pp. 9–22). Moskva: INPO.

Liferov, A. P., & Voronova, O. Je. (2009). Russkij jazyk v paradigme sovremennogo obrazovaniija: sociokulturnyj i geopolitičeskij aspekty. *Pedagogika*, (2), 3–11.

Meňše 20% rossijan udovletvoreny sistěmoj obrazovaniija (1. 10. 2010).

Dostupné z <http://atp.vseversk.ru/news/01-09-2010/menshe-20-rossijan-udovletvoreny-sistemoj-obrazovaniija>.

Mubnova, Z. F. (2010). Etnonacionalnoje vospitaniije v obščeeobrazovateľnoj škole. *Čelovek i obrazovaniije*, 23(2), 46–51.

Nacionalnaja doktrina obrazovaniija v Rossijskoj Feděracii. (25. 11. 2003). Dostupné z <http://www.humanities.edu.ru/db/msg/46741>.

Nacionalnaja obrazovateľnaja iniciativa „Naša novaja škola“. (2010). Dostupné z <http://mon.gov.ru/dok/akt/6591/>.

Nikandrov, N. D. Duchovno-nravstvennaja kultura i rossijskaja škola. (2009). *Čelovek i obrazovaniije*, 20(3), 4–9.

Onuškin, V. G., & Ogarev, Je. I. (2006). Problema gramotnosti v kontěkstě socialnych pereměn. *Čelovek i obrazovaniije*, (8, 9), 44–49.

Pedvuzy ždūt serjoznyje izmeněniija (13. 11. 2009). Dostupné z <http://atp.vseversk.ru/news/13-11-2009/pedvuzy-zhdut-sereznyje-izmeneniija>.

Pojasniteľnaja zapiska. Gosudarstvennyj standart obščego obrazovaniija. Dostupné z http://www.school.edu.ru/dok_edu.asp?ob_no=14389.

Politiki po razvitiju tvorčeskogo i professionalnogo potěnciala učitelėj (16. 10. 2009). Dostupné z <http://vestnik.edu.ru/furs2409.html>.

Položenije o formach i porjadke proveděniija gosudarstvennoj (itogovoj) attěstacii obučajuščichsja, osvojjvščih osnovnyje obščeeobrazovateľnyje programmy sredněgo (polnogo) obščego obrazovaniija. (2008). Ministěrstvo obrazovaniija i nauki Rossijskoj Feděracii. Dostupné z <http://mon.gov.ru/dok/akt/5128/>.

- 106 *Praktičeskij opyt i perspektivy cerkovno-gosudarstvennogo sotrudničestva v oblasti obrazovanija. Vystuplenije Andreja Fursenko na XVIII. Meždunarodnych Rožděstvenskich obrazovatel'nyh čtenijach* (25. januarja 2010. goda). Dostupné z http://vestnik.edu.ru/obr_pol0610.html.
- Prezident otmenil pjatibalnuju sistěmu ocenok (14. okt'abrja, 2009). Dostupné z <http://atp.vseversk.ru/news/14-10-2009/prezident-otmenil-pjatibalnuju-sistemu-ocenok>.
- Prioritětnyj nacionalnyj projekt „Obrazovanije“*. Dostupné z <http://mon.gov.ru/pro/pnpo/>.
- Prioritěty gosudarstvennoj politiki i normativno-pravovogo regulirovanija v sfere obrazovanija*. (2007). Dostupné z <http://mon.gov.ru/work/obr/prior/>.
- Projekt koncepcii razvitija polikulturnogo obrazovanija v Rossijskoj Feděracii*. (2010). Dostupné z <http://mon.gov.ru/work/vosp/dok/6988/>.
- Romaškin, V. V. (1999). Jazykovaja reforma v Rossijskoj Feděracii. In *Altaj i Centralnaja Azija: kulturno-istoričeskaja prejemstvennost' – Gorno-Altajsk* (pp. 29–38). Dostupné z <http://www.philology.ru/linguistics2/romashkin-99.htm>.
- Schmidt, G. (2004). Russische Föderation. In Döbert, H., Hörner, W., Von Kopp, B., & Reurter, R. (Hrsg.). *Die Bildungssysteme Europas* (pp. 437–457). Baltmannsweiler: Schneider-Verlag Hohengören.
- Schmidt, G. (2010). Russische Föderation. In Döbert, H., Hörner, W., Von Kopp, B., & Reurter, R. (Hrsg.). *Die Bildungssysteme Europas* (pp. 619–643). Baltmannsweiler: Schneider-Verlag Hohengören.
- „Sistěma oplaty truda – eto mehanizm dostiženija pedagogičeskich celej“. (2009). *Vestnik obrazovanija*, (4). Dostupné z <http://vestnik.edu.ru/kalina09.html>.
- Slovo „titulnyj“*. Dostupné z http://zhivoeslovo.ru/index.php?option=com_content&task=view&id=1158&Itemid=122.
- Standart – eto obščestvennyj dogovor (28. okt'abrja 2008. goda). Učitělskaja gazeta. Dostupné z <http://www.ug.ru/archive/26341/version/print>.
- Šerajzina, R. M., & Kištějek, D.-C. (2006). Selskaja škola kak dvižuščaja sila socialnyh preobrazovanij na sele. *Čelovek i obrazovanije*, (6), 35–37.
- Šimonina, N. V. (2006). *Nacionalno-russkoje dvujazyčnoje obščee srednje obrazovanije v polikulturnom Severo-Kavkazskom regioně*. (Dissertacionnaja rabota.) Pjatigorsk, RU. Dostupné z <http://www.lib.ua-ru.net/diss/cont/219196.html>.
- Tatarovskaja, I. M. (2007). Russkij jazyk v stranach SNG. *Gosudarstvennaja vlast' i mestnoje samoupravlenije*, (1).
- Tkačenko, Je. V. (2009). Professionalnoje obrazovanije: problemy, poiski i rešenija. *Čelovek i obrazovanije*, 20(3), 25–31.
- Učenicam 4-ch i 9-ch klassov predložit sdavat' dobrovolnyje ekzameny*. (23. januarja, 2010). Dostupné z <http://atp.vseversk.ru/news/23-01-2010/uchenikam-4-h-i-9-h-klassov-predlozhat-sdavat-dobrovolnye-jekzameny>.
- U učitelej svoji problemy. (17. marta, 2010). Dostupné z <http://atp.vseversk.ru/news/17-03-2010/u-uchitelej-svoi-problemy>.
- Vasiljeva, L. N. (Rok neuveden). *Sochraněnije pozicij russkogo jazyka kak faktor obespečěnija nacionalnoj bezopasnosti Rossijskoj Feděracii*. Dostupné z <http://www.budzhel.lawmix.ru/comm/9090/>.
- Zakon „Ob obrazovanii“*. (2010). Dostupné z <http://www.zakonrf.info/zakon-ob-obrazovanii/>.
- Zakon „Ob obrazovanii“ ostavili na vtoroj god*. (5. okt'abrja, 2010). Dostupné z <http://www.gzt.ru/print/328261.html>.
- Zakon Rossijskoj Feděracii „Ob obrazovanii“ ot 10. ijulja 1992. g. N 3266-1*. Dostupné z <http://mon.gov.ru/dok/fz/obr/3986/>.